

Teresa Kaczorowska

Podróż Juliusza Słowackiego do Grecji

***Prelekcja wygłoszona podczas odsłonięcia pomnika poety w Nafplio
11 czerwca 2022 r.***

Juliusz Słowacki (ur. 4 września 1809 r. w Krzemieńcu, zm. 3 kwietnia 1849 r. w Paryżu) to jeden z największych poetów polskich, przedstawiciel epoki romantyzmu. Dramaturg i epistolograf, twórca filozofii genezyjskiej, mistyk. Obok Adama Mickiewicza i Zygmunta Krasińskiego określany jest jako jeden z polskich wieszczów narodowych.. Mimo iż żył niecałe 40 lat, jego twórczość literacka jest bogata i różnorodna - pozostawił po sobie 13 dramatów, blisko 20 poematów, setki wierszy, listów oraz jedną powieść.

Juliusz Słowacki był synem Euzebiusza Słowackiego, filologa klasycznego, grezysty i tłumacza, stąd Grecja ciekawiła go od najmłodszych lat. Podczas nauki w liceum w Krzemieńcu nasiąkał wiedzą o dziejach i kulturze Hellady, a wczesny romantyzm był Odrodzeniem antyku, zwłaszcza greckiego, które rozwijało się w Europie jako **neohellenizm**. Grecja wyzwolona po długiej niewoli i krwawym powstaniu, zaczęła się cieszyć wtedy wolnością niepodległego królestwa. Hellada, ojczyzna kulturalnego Europejczyka, spowita w uroki poezji Byrona (*walczył i zginął w powstaniu greckim), opisów François R. Chateaubrianda – stała się w I połowie XIX wieku w Europie modnym celem podróży.

Warto przypomnieć, że Słowacki urodził się w 1809 r. w Polsce zniewolonej, kiedy nie było jej na mapach świata. Wyemigrował po powstaniu listopadowym i podróżował po Europie zatrzymując się w różnych miejscach: w Anglii, Francji, Szwajcarii, Włoszech (w Rzymie wiosną 1806 r. nawiązał przyjaźń z Zygmuntem Krasińskim, który stał się pierwszym wnikliwym krytykiem twórczości Słowackiego). W podróż po Grecji, Egipcie, Palestynie i Syrii wybrał się od sierpnia 1836 r. do czerwca 1837 r.. Nazwie ją później „pobożną podróżą”.

Namówili go do tej podróży dwaj przyjaciele: Zenon Brzozowski i Aleksander Hołyński, też wychowankowie krzemienickiego liceum - interesowali się oni hodowlą koni i chcieli na Bliskim Wschodzie nabyć konie arabskie. Była to więc dla nich podróż nie tylko z pobudek romantycznych, ale też dla zakupu koni do ich stadnin.

Zygmunt Krasiński, straciwszy Słowackiego z oczu i, dowiedziawszy się, że powędrował na Wschód, martwił się o Jula, by mu to na zdrowiu nie zaszkodziło, „bo nie długowieczny”. Wyruszając w tę drogę Słowacki miał 27 lat i rzeczywiście był słabowity. Jednak w ostatnim przed wyjazdem liście do matki pisał: „spodziewam się, że ta podróż będzie mi użyteczna - choćby tylko ustaliła moc charakteru potrzebnego do przedsięwzięcia i wykonania rzeczy połączonych z trudami znacznymi, to już dosyć będę miał z niej korzyści, a potem z sercem pełnym pamiątek i obrazów wrócę”.

I jak się okaże nie zawiódł sam siebie....

Pierwszym etapem życiowej podróży poety była Grecja. Słowacki z Brzozowskim wyruszyli z **Neapolu 24 sierpnia 1836 r.** Przed rozpoczęciem rejsu poeta napisał do matki kilka słów: „nie mogę sobie wytłumaczyć dlaczego z takim smutnym zapałem rzucam się w świat nieznajomy, pełen niebezpieczeństw... w Grecji rozboje, ... w Egipcie zaraza”.

Poeta zabrał ze sobą kilka rzeczy: drewniany sekretarzyk podróżny, pióro, zeszyt na notatki, ołówek i album rysunkowy. **4 września przyплыли do wyspę Korfu**, gdzie spotkał się z greckim poetą – **Dionizosem Salomosem**¹, autorem znanego mu „Hymnu do Wolności”. Na

¹ **Dionisios Solomos** (ur. 1798 na Zakintos, zm. 9 lutego 1857) – grecki poeta narodowy, twórca poematu „Hymn do wolności”, który w 1864 r. stał się greckim hymnem Grecji. Ocenia się go jako najdłuższy hymn (158 zwrotek)

Korfu² spędził cztery dni, rysował fortalicję wyspy, po czym udał się do **Patry**³. Jak pisze w pamiętniku, płynął obok **Laukady**⁴, legendarnej skały, z której **Safona**⁵ miała skoczyć do morza. Płynął także obok upamiętnionej śmiercią Byrona **Missolongi**⁶. W Patrze odwiedził bohatera greckiego powstania narodowego **Kanarisa (Konstantinosa)**⁷.

Po czym, wynajawszy w Patrze tragarzy i przewodników, Słowacki z kolegą udali się konno wzdłuż północnego brzegu Peloponezu do **Nauplion**⁸ – nadmorskiego miasta, które od 14 lat było już wolne (zostało wyzwolone od Turków 30 listopada 1822 r., nagłym atakiem z twierdzy Palamidi), a jeszcze dwa lata wcześniej, dokładnie w **latach 1823–1834 było pierwszą stolicą nowożytnego państwa greckiego** siedzibą pierwszego rządu wolnej Grecji i króla Ottona (podupadłe pod panowaniem tureckim Ateny liczyły wówczas zaledwie ok. 6 tys. mieszkańców).

Być może Słowacki będąc w Nafplio, odwiedził obecną świątynię katolicką, ale była wtedy jeszcze meczetem. Dopiero w czerwcu 1839 r. (3 lata po odwiedzinach Słowackiego) król Otto przydzielił budynek meczetu katolikom, gdyż w Nafplio mieszkało ich ok. 300 i nie mieli swojego kościoła. W 1840 r. przeprowadzono remont kościoła i sam król Otto nadał tej świątyni imię Przemienienia Pańskiego, co miało oznaczać przemianę Grecji po wyzwoleniu kraju z tureckiej długiej niewoli.

w świecie. Inspiracją dla Dionisiosa Solomosa do jego napisania była walka narodu greckiego w rewolucji 1821 r. Hymn opiewa męstwo bojowników greckich, opisuje ich cierpienia i poświęcenie, potępia politykę mocarstw wobec Grecji. Muzykę do Hymnu napisał znany muzyk Nikolaos Mantzaros

² **Korfu** – górzysta wyspa w Grecji, w północnej części Morza Jońskiego u wybrzeży Albanii. Łącznie z kilkoma pobliskimi wysepkami tworzy gminę Korfu. Stolicą wyspy jest miasto Korfu (zwane też Kerkirą).

³ **Patra, Patras** – trzecie pod względem wielkości miasto Grecji (największe na Peloponezie), drugie co do wielkości grecki port morski (po Pireusie). Liczy ok. 170 tys. mieszkańców.

⁴ **Laukada** - wyspa na Morzu Jońskim u zachodnich wybrzeży Grecji, wchodząca w skład archipelagu Wysp Jońskich. Nazwę zawdzięcza bieli miejscowych skał (gr. *lefkos* – biały).

⁵ **Safona, Safo** – grecka poetka, żyjąca na przełomie VII i VI wieku p.n.e., przedstawicielka poezji lirycznej (liryka eolska). Według legendy Safona, zrozpaczona odrzuconą miłością, rzuciła się ze skały Leukadyjskiej do morza. W rzeczywistości Safona wróciła na rodzinną Lesbos (od tej wyspy pochodzi nazwa lesbijka), gdzie dożyła późnej starości. Z tego okresu pochodzą pieśni historyczne i epitafia. Safona zmarła i została pochowana w Eolidzie pomiędzy 604 a 590 p.n.e.

⁶ **Missolongi** – miasto w Grecji, założone w XIII wieku przez dalmatyńskich piratów. Liczy ok. 12 tys. mieszkańców. Jeden z ważnych punktów podczas Wojny o niepodległość Grecji, było oblegane kilkakrotnie w latach 1822-1826. Głośnym echem po całej Europie odbiła się rzeź w Mesolongi. Ten rybacki port stał się strategicznym miejscem podczas powstania. **Powstanie greckie rozpoczęło się w 1821 r. i objęło również Peloponez**. Na wieść o walkach w Grecji pospieszili jej na pomoc ochotnicy z całej Europy. W 1824 r. zmarł na malarię w Meolongi poeta Lord George Byron, który przybył do Grecji jako wysłannik Wlk. Brytanii wspierającej ruchy wyzwolenicze. Turcja usiłowała zdławić powstanie, wspomagając się Muchamedem Ali, tureckim namiestnikiem w Europie, który podbił Kretę, opanował Peloponez i zdobył Ateny.

⁷ **Konstandinos Kanaris**, spolszczone **Konstanty Kanaris** (ur. ok. 1790 na Psarze, zm. 2 września 1877 w Atenach) – bohater walk o niepodległość Grecji, dowódca floty, mąż stanu, pięciokrotny premier Grecji. W 1821 r. wybuchło powstanie ludności greckiej przeciwko władzy osmańskiej, które przekształciło się w wojnę o wyzwolenie Grecji (1821–1832). Kanaris zasłynął bohaterskimi akcjami z wykorzystaniem branderów zapalających okręty floty tureckiej. Powstańcze dokonania Kanarisa szeroko znane były w Europie i przyczyniały się do wzrostu nastrojów filhelleńskich.

⁸ **Nauplion**^[1] (także Nafplion/Nafplio) – miasto w Grecji, na Peloponezie. Liczy ok. 14 tys. mieszkańców. Za mitycznego założyciela miasta uchodzi syn Posejdona – Nauplios, argejski żeglarz i astronom, król Eubei. Pierwsze ślady osadnictwa w okolicy pochodzą z XII w. p.n.e. Dzięki strategicznemu położeniu w głębokim zakolu Zatoki Argolidzkiej Nafplion był początkowo, obok Argos, jednym z ważniejszych miast portowych Argolidy. Do dziś dotrwały tylko starożytne ruiny widoczne na niewielkim stanowisku archeologicznym w mieście. Miasto przeżyło władzę Bizantyjczyków, krzyżowców, weneccjan (zamek na wysepce, twierdza Palamidi, do dziś wiele śladów po nich), w XVI w. dostało się we władanie Turków osmańskich - wyzwolone zostało od Turków 30 listopada 1822 r., nagłym atakiem zapoczątkowanym z twierdzy Palamidi (pierwszym greckim miastem, wyzwolonym w wielkim powstaniu narodowym, 23 marca 1821, była Kalamata). Po odzyskaniu przez Grecję niepodległości było w latach 1823–1834 pierwszą stolicą nowożytnego państwa greckiego.

Z Napfilo Słowacki jechał przez Argolidę, w tym **Argos**⁹ z cyklopowymi murami jej zamku Larisa. Nocował w prawosławnym **klasztorze Mega Spillion, niedaleko miasteczka Kalavryta**. Nie wspominał tego dobrze - mnisi admiirowali cara, wędrowcy zaś byli Polakami, choć Słowacki na francuskim paszporcie, ale z polskim nazwiskiem.

19 września 1836 r. poeta dotarł z kolegą do **Myken**¹⁰. Dopiero w 40 lat później zjawi się tam Schlieman i opromieni to miejsce odkryciem złota Atrydów. Mykeny wywarły na Słowackim silne wrażenie. Cyklopowe mury twierdzy wzbudzały grozę, a zarazem podziw. Sławna Lwia Brama, zasypana rumowiskiem tysiąceci, ledwo wystawała wtedy ponad powierzchnię. Pobliski Grób Agamemnona (Skarbiec Atrydów) też nie przypominał dzisiejszego stanu. Wiodący do niego korytarz i brama do połowy były zasypane. Mykeny, a właściwie sam Grób Agamemnona, był pierwszym mocnym przeżyciem Słowackiego w czasie pobytu w Grecji. Rysował go i pisał o nim w liście do Matki, ale nade wszystko napisał znany wiersz „Grób Agamemnona”, który włączył do poematu „Podróż do Ziemi Świętej z Neapolu” (jako początek „Pieśni VIII”). W miejscu grobu legendarnego bohatera spod Troi, na tle dziejów starożytnej Grecji, poeta rozważał nieszczęsne lata własnego narodu. Pisał:

*Polsko! lecz ciebie błyskotkami tudzą!
Pawiem narodów byłaś i papugą;
A teraz jesteś służebnicą cudzą —
Choć wiem, że słowa te nie zadrżą długo
W sercu — gdzie nie trwa myśl nawet godziny:
Mówię — bom smutny — i sam pełen winy!*
(Juliusz Słowacki, „Grób Agamemnona”)

Te smutki i pamięć o Ojczyźnie poniesie Słowacki przez cały czas podróży...

Z Myken poeta udał się do **Koryntu**, w którym był zaledwie jeden dzień. Następnego dnia dotarł do **Aten**, gdzie spędził tydzień. Zwiedzał je w dzień i w nocy, rankiem i wieczorem, w deszczu i w upale. Kontemplował każdy skrawek, każdy kamień, każde oliwne drzewo.. Ateny wtedy był wówczas pustkowiem, nietkniętym łopata archeologa. Warto wspomnieć, że 30 lat przed przybyciem do Aten Słowackiego, Lord Elgin, zdołał okraść Partenon na Akropolu z płaskorzeźb Fidiasza i podstępem przewieźć do British Muzeum w Londynie, gdzie są do dziś.

Ostatnim punktem w Grecji była dla Słowackiego **wyspa Siros**¹¹, skąd odpłynął z kolegą statkiem do Aleksandrii. Na Siros Słowacki napisał całą „Pieśń I i III” ze swej poetyckiej relacji z podróży. Z kolei pod Aleksandrią poeta-pielgrzym, poeta-tułacz, napisał sławny „Hymn o

⁹ **Argos** (gr.*Argos*) – miasto na Peloponezie, w Argolidzie, nieopodal Nauplionu. Liczy ok. 22 tys. mieszkańców. Było jednym z najważniejszych ośrodków greckich już w epoce mykeńskiej, także najważniejszym miejscem kultu Hery. Posiada liczne zabytki, jak mury cyklopowe, sanktuarium Apollina, amfiteatr. Nad miastem dominuje XII-wieczna twierdza, kilkakrotnie rozbudowywana przez Greków, Turków i Wenecjan, obecnie w stanie dobrze zachowanej ruiny, stale otwarta, dostępna dla zwiedzających.

¹⁰ **Mykeny** – miejscowość na Peloponezie, licząca obecnie ok. 350 mieszkańców. W starożytności miasto greckie, w drugiej połowie II tysiąclecia p.n.e. ośrodek kultury mykeńskiej. Jednym z mitycznych królów Myken był Agamemnon, zdobywca Troi. Według tradycji, potwierdzonej wynikami badań naukowych, Mykeny były głównym ośrodkiem politycznym Grecji epoki brązu. W 468 p.n.e. miasto zostało zniszczone przez połączone wojska Argos, Tegei i Kleonaj. Po kilkuset latach, w epoce hellenistycznej, Mykeny odbudowano, jednak wkrótce ponownie się wyludniły. Na miejscu dawnego grodu w latach 1874–1876 rozpoczęła wykopaliska, która prowadzone są do dziś. W 1999 r. wpisano je na listę światowego dziedzictwa UNESCO.

¹¹ **Syros** – jedna z wysp Cyklad, jej stolica **Ermoupoli** (zwane też *Hermoupoli*) jest głównym portem i stolicą wyspy, a zarazem stolicą dla całego archipelagu Cyklad.

zachodzie słońca: Smutno mi Boże”... Najczystszy to przykład liryki religijnej uderzającej w ton prywatnej modlitwy pełnej tęsknoty do kraju i przeświadczenia o znikomości człowieczej egzystencji. Później był w Palestynie, Syrii i Libanie. Powrócił do Europy (do Liworno we Włoszech) 16 czerwca 1837 r. Z głową pełną wrażeń, jak pisał, po tej „ślicznej podróży”, „pełnej przyjemności i zachwyceń”.

Podróż ta była dla poety nieoceniona, zarówno pod względem twórczym, duchowym, jak zdrowotnym. Zaowocowała licznymi utworami i rysunkami, poeta wysłał też pięć listów do matki (zachowały się trzy), a reminiscencje tej podróży rozsypał później w całej swej twórczości. Poza tym podróż ta umocniła go na ciele, czuł się zdrowszy i silniejszy, a przede wszystkim bogatszy duchowo - powrócił nawet do praktyk religijnych. Po powrocie, 11 lipca 1837 r., Słowacki pisał z Livorno w liście do matki:

„Grecja pełna ruin precudownych podobała mi się bardzo, i bardziej niż Rzym mnie zachwycała [...].

Los chciał, że przed dwoma laty byłam tutaj turystycznie, podczas idei rodzenia się pomnika Juliusza Słowackiego (dziękuję za to Elżbiecie Nawrockiej i Markowi Nadolskiemu). I los chciał, że jestem tutaj dzisiaj, na uroczystości jego odsłonięcia.

Jako pisarka z Polski, a dokładnie z płn. Mazowsza, gdzie w romantycznej Opinogórze spoczywa trzeci wieszcz narodowy - Zygmunt Krasiński, zaprzyjaźniony z Juliuszem Słowackim – pragnę podziękować za ten piękny monument. Dziękuję:

- proboszczowi ks. Ryszardowi Karapudzie (pomnik powstał z funduszy parafii w Nafplio)
- rzeźbiarzowi Aleksandrowi Porozhniukowi i jego żonie Lizie - za wykonanie pomnika. Artyści ci pochodzą z Doniecka, od 2014 r. są uchodźcami wojennymi i przebywają w Polsce – znaleźli schronienie na plebanii w Zielonej na płn. Mazowszu, niedaleko Opinogóry, gdzie spoczywa Zygmunt Krasiński.

Na pewno bez przyjaźni wykonawców pomnika z ks. Ryszardem Karapudą, z czasów kiedy ten duszpasterz pracował w Doniecku, nie byłoby tego monumentu. **Powstało więc dzieło polsko-ukraińskie.** Dziękuję Wam za nie z całego serca! Dziękuję za pamięć i hołd oddany wielkiemu polskiemu poecie. Dziękuję za ten pierwszy ślad upamiętniający obecność Juliusza Słowackiego w Helladzie 187 lat temu!

Teresa Kaczorowska

pisarka, dr nauk humanistycznych

stypendystka Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na 2023 r.